

คุณธรรมในทัศนะของเพลโต

The moral of Plato's view

สรวิชัย วงษ์สาอาด

Sorawit Wongsaaard

มหาวิทยาลัยราชภัฏนครปฐม

Nakhon Pathom Rajabhat University

Email: Sompong_25@hotmail.com

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาเรื่องคุณธรรมในทัศนะของเพลโต พบว่า คุณธรรมของเพลโตนั้น อยู่บนพื้นฐานของ “สัจภาพของมนุษย์” ตามหลักสิทธิ เสรีภาพ ภารดรภาพ ความเสมอภาค ความยุติธรรม ที่เป็นหลักการปกป้องผลประโยชน์ของมนุษย์ตามหลักคุณธรรม 2 ทาง คือ คุณธรรมของปัจเจกชนและคุณธรรมของรัฐ ที่สะท้อนให้เห็นถึงวิถีชีวิตของสังคมตามวัตถุประสงค์ของรัฐ ก็คือ (1) การฝึกฝนให้พลเมืองมีความซื่อสัตย์สุจริต (2) การมีคุณธรรมเกี่ยวกับความดี และ (3) การอยู่ดีกินดี หลักการหรืออุดมการณ์เหล่านี้เป็นสิ่งจำเป็นอย่างยิ่ง ที่รัฐจะต้องปฏิบัติ เพื่อเป็นหลักให้พลเมืองช่วยกันสร้างสรรค์ความเจริญให้แก่รัฐที่เพลโตกำหนด คือ (1) ขนชั้นปกครอง (2) ทหาร และ (3) ขนชั้นกรรมาชีพ โดยการเทียบเคียงคุณธรรมของเพลโต 4 ประการ คือ (1) คุณธรรมแห่งปัญญา (Wisdom) (2) คุณธรรมว่าด้วยความกล้าหาญ (Courage) (3) คุณธรรมว่าด้วยขันติ ความอดทน ความอดกลั้น (Temperance) และ (4) คุณธรรมว่าด้วยความยุติธรรม (Justice) เพราะว่าคุณธรรมของเพลโตเห็นว่าอำนาจในปกครองบุคคลและสังคม จะต้องแสวงหาความยุติธรรมด้วยคุณธรรมอันขัดเกลาให้เป็นคนดีด้วยความเมตตา กรุณา เอื้อเฟื้อ เผื่อแผ่ ในการอยู่ร่วมกันโดยสันติภาพในสังคม ที่มีกฎเกณฑ์ และมีกติกา นั้นเอง

คำสำคัญ: คุณธรรม, ทัศนะ, เพลโต

Abstract

This article aims to study the virtues of Plato's view of the virtues of Plato. Based on The “human right” is based on the principle of the right to liberty, the fraternity, the equality, the justice, the principle of protecting the interests of man in two virtues the virtue of the individual and the virtue of the state. (1) Training the citizens to be honest (2) having virtue with respect to good and (3) proselytizing. These principles or ideologies are very necessary. The state must practice. It is primarily for the citizen to contribute to the prosperity of the state of Plato. (1) The ruling classes (2) the military and (3) the proletariat. The moral of Plato is Because of the virtue of Plato, the power of the people and society. To seek justice with virtue, to be good, to be generous, to be generous, to live together in peace, in a society that has rules and rules.

Keywords : Moral, ethics, Plato.

บทนำ

เพลโตเป็นนักปรัชญาเมธีที่ยิ่งใหญ่ของโลกพอ ๆ กับโสกราตีสที่เป็นอาจารย์ของท่าน แต่เพลโตเป็นนักปรัชญาเมธีที่แตกต่างจากโสกราตีส เพราะว่าเพลโตได้เขียนงานเขียนไว้มากกว่า 25 เรื่อง (พินิจ รัตนกุล, 2516: 162) และจดหมายถึงคนอื่น อีก 13 ฉบับ ซึ่งงานเขียนต่าง ๆ นี้ เป็นเรื่องเกี่ยวกับหัวข้อต่าง ๆ เช่น ทฤษฎีการเมือง การศึกษา ศิลปะ จริยศาสตร์ ศาสนา ความรัก ฯลฯ ซึ่งประเด็นส่วนใหญ่จะเกี่ยวข้องกับเรื่องคุณธรรม (arete) โดยส่วนใหญ่แล้วความคิดของเพลโตนั้น เป็นลักษณะของบทสนทนาระหว่างบุคคลต่าง ๆ ซึ่งงานเขียนชิ้นสำคัญของเพลโต โดยเฉพาะเรื่อง “อูโตมรัฐ” ซึ่งเป็นการศึกษาในเรื่องของสังคมหรือรัฐ ในด้านการเมือง, จริยศาสตร์, การศึกษา, ทฤษฎีความรู้, ศิลปะและศาสนา ซึ่งสาระสำคัญของตัวบทนั้นเกี่ยวกับ “อูโตมรัฐ” ซึ่งเป็นการนิยามความหมายกับคำว่า “ความยุติธรรม” เพลโตถือว่า คุณธรรมถูกผูกมัดกับทฤษฎีเรื่องธรรมชาติของมนุษย์ในจักรวาล ซึ่งคุณธรรมเป็นจุดมุ่งหมายในตัวเอง เราทำคุณธรรมเพื่อคุณธรรม มิใช่เพื่อจุดประสงค์อย่างอื่น ความชั่วก็เช่นเดียวกัน เราทำความชั่ว ได้รับผลชั่ว เพลโตสอนว่า โลกแห่งประสาทสัมผัสเป็นของไม่มีจริงยั่งยืน และเปลี่ยนแปลงได้ นี่แหละคือ คุณธรรมที่มนุษย์สามารถรู้จักโลกที่แท้จริงได้ด้วยเหตุผล เพราะเหตุผลจึงเป็นคุณธรรมอันสูงสุดของมนุษย์ จุดหมายปลายทางของชีวิต (ชัยวัฒน์ อัดพัฒน์, 2550: 93) ดังนั้นเกณฑ์ตัดสินคุณธรรมของบุคคลของเพลโตจึงเป็นศิลปะแห่งความดี (เหตุผล) คุณธรรมของเพลโต ก็คือ “ความกล้าหาญ” ที่สามารถควบคุมความต้องการของตนได้ ในการตัดสินคุณธรรมของเพลโตนั้น ก็คือ การกำหนดธรรมชาติ คุณค่าของความยุติธรรม และวิธีการที่จะเข้าใจความยุติธรรมในสังคม เพราะว่าเพลโตมีความปรารถนาอย่างยิ่งที่จะแสดงให้เห็นว่า ความยุติธรรมในความหมายที่บริสุทธิ์ ก็คือ คุณธรรม และไม่ใช่ว่าเป็นคุณธรรมเพื่อสังคมอย่างเดียวเท่านั้น แต่ต้องเป็นคุณธรรมสำหรับปัจเจกชนนั่นเอง

อะไรคือคุณธรรมของเพลโต

คำว่า “คุณธรรม” (Richard Mckeon, 1931: 959) หมายถึง ความประพฤติที่แสดงถึงคุณลักษณะของอุปนิสัย (ที่ดี) ในการเลือกตัดสินใจการกระทำสิ่งใดสิ่งหนึ่งอย่างพอดี ๆ ไม่มากเกินไปหรือน้อยเกินไป ความพอดีนี้ เป็นความพอดีของแต่ละบุคคลซึ่งจะเป็นผู้กำหนดความพอดีจากการใช้หลักเหตุผลและความรู้ (ปัญญา) ความเข้าใจอย่างลึกซึ้งซึ่งจะได้จากความชำนาญทางการลงมือปฏิบัติจริง ๆ มาเป็นตัวกำหนด (การเลือกตัดสินใจกระทำ) ให้เกิดความพอดีที่เรียกว่า “คุณธรรมเป็นผลมาจากนิสัย” เพราะว่าคุณธรรม คือ คุณสมบัติของคนดี เช่น ความกล้าหาญ ความเสียสละ ความซื่อสัตย์ ความยุติธรรม ซึ่งฝังรากลึกภายในจิตใจจนเป็นลักษณะนิสัย (States of Character) เพราะว่าจุดหมายของชีวิต ก็คือ การเป็นคนดี และความรู้ต้องเป็นความรู้ที่แท้ คือ การรู้สิ่งที่มีความจริงด้านปัญญาของตนเอง ซึ่งเพลโตได้หันมาสอนจริยธรรมให้กับชาวเอเธนส์ เนื่องจากไม่เห็นด้วยกับคำสอนของสำนักโซฟิสต์ที่ได้กล่าวว่า คุณธรรม คือ ความพอใจ คือ ความสุขสำราญ (Pleasure) คุณธรรม คือ สิ่งที่เราชอบ ดังนั้นคุณธรรมจึงเป็นอัตวิสัย ใครชอบอย่างไรก็ทำอย่างนั้น เพราะว่าเพลโตสอนให้ทำความดีด้วยเหตุผล (สวัณน์ จันทรวงศ์, 2540: 17) เพลโตมีความปรารถนาอย่างยิ่งที่จะแสดงให้เห็นว่า ความยุติธรรมในความหมายที่บริสุทธิ์ ก็คือ “คุณธรรม” ไม่ใช่เป็นความดีเพื่อสังคมอย่างเดียวเท่านั้น จะต้องเป็นความดีในด้านคุณธรรมและจริยธรรม

คุณธรรมตามแนวคิดของเพลโตคืออะไร

เพลโตได้แบ่งคุณธรรมออกเป็น 2 ประเภท (ชัยวัฒน์ อัทธพันธ์, 2550: 93-94) ได้แก่ (1) คุณธรรมของปัจเจกชน และ (2) คุณธรรมของรัฐ ซึ่งมีรายละเอียดต่อไปนี้

คุณธรรมของปัจเจกชน

โดยธรรมชาติของมนุษย์ทุกคน มักจะแสวงหาสิ่งที่ดี แต่สิ่งที่ดีไม่สามารถจะเกิดขึ้นในตัวบุคคลโดยฉับพลันเนื่องจากความดีไม่ได้ดีเพราะธรรมชาติ แต่ได้มาจากการเรียนรู้ เพลโตกล่าวว่า ความรู้คือความดี (Plato, 1968: 505) คนที่ขาดความรู้เหมือนคนตาบอดมองอะไรไม่เห็น ซึ่งเพลโตยอมรับว่า ความดีมีหลากหลาย แต่ในความหลากหลายเขายังเชื่อว่ามีเอกภาพอยู่ เช่นเดียวกันกับความหลากหลายของสิ่งที่มาจากแม่สีนั่นเอง ดังนั้นคุณธรรมของปัจเจกบุคคล ก็คือ การที่มนุษย์สามารถบรรลุความสมบูรณ์ของความเป็นมนุษย์ได้อย่างมากที่สุดโดยคำนึงถึงความมีปัญญาเป็นสิ่งที่ดีที่สุด ดังนี้

1) ปัญญา (Wisdom) คือ ความรู้หรือปัญญาขั้นสูงสุด เพลโตไม่เห็นด้วยกับความคิดเห็นว่า ความพึงพอใจคือความดี แต่เพลโตยอมรับว่า จิตหรือวิญญาณอันสูงกว่า ถือว่า ความฉลาดหรือความรู้ คือ ความดี ดังนั้นคนที่ฉลาดหรือคนที่มีความรู้มากกว่าจึงเป็นคนดี เพลโตเห็นว่า มนุษย์ทุกคนสามารถสร้างธรรมชาติที่ดีในตัวได้โดยการพัฒนาในลักษณะที่เป็น Dialectic การฝึกฝนอย่างเพียงพอในด้านกายบริหารและดนตรี และไตร่ตรองได้ว่าความเดือดร้อนของผู้อื่นมีผลต่อตนเอง

2) ความกล้าหาญ (Courage) นอกจากความเป็นผู้ฉลาดแล้ว สิ่งหนึ่งที่เป็นหลักเกณฑ์ตัดสินลักษณะของคนดี คือ ความกล้าหาญ โดยกล้าหาญที่จะยอมทำตามกฎเกณฑ์คนที่มี ความกล้าหาญ นอกจากจะรู้ว่าอะไรควรและไม่ควรแล้ว ยังต้องรักษาความถูกต้องและชอบธรรมด้วยกฎหมายในเรื่องต่าง ๆ ต้องกล้าที่จะทำตามกฎ

กตिका แม้บางครั้งตัวเองจะต้องเจ็บปวดก็ไม่ยอมขจัดความกล้าหาญ ออกไปจากจิตหรือวิญญาณ เฟลโตเปรียบคนกล้าหาญเหมือนช่างย้อมสีผ้าที่รู้จักเลือกสีและมีขั้นตอน มีหลักเกณฑ์ในการยอมรับ โดยไร้กฎเกณฑ์ ฉะนั้นความกล้าหาญเป็นคุณสมบัติของจิตหรือวิญญาณภาคน้ำใจ (Spirited) เปรียบได้กับชนชั้นทหารหรือผู้พิทักษ์ (Guardians)

3) ความรู้จักประมาณ (Discipline or Moderation) คือ ระเบียบอันงามชนิดหนึ่ง และเป็นการรู้จักบังคับจิตใจมิให้ลุ่มหลงในความพอใจและตัณหา ดังคำกล่าวว่า “เป็นนายตนเอง” การเป็นนายตนเอง หมายถึง การที่จิตส่วนที่ดี ควบคุมส่วนที่เลวอยู่โดยธรรมชาติ ถ้ามนุษย์มีจิตหรือวิญญาณ (Soul) ส่วนดีอยู่น้อยจะถูกส่วนเลวควบคุม เฟลโตเรียกคนชนิดนี้ว่า “ไม่รู้จักควบคุมตนเอง” การควบคุมตนเองนั้น ครอบคลุมไปตลอดทุกภาค เป็นการนำเอาสิ่งที่แข็งแรงที่สุดและอ่อนแอที่สุดเข้ามารวมกันให้กลมกลืน เป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ไม่ว่าจะเป็นด้านความสามารถ ความฉลาด และความแข็งแรง ความมั่งคั่ง หรือในด้านใด ๆ ก็ตาม หากมนุษย์สามารถใช้จิตหรือวิญญาณส่วนที่ดีมีอยู่น้อยมาควบคุมจิต (วิญญาณ) ส่วนที่เลวที่มีอยู่มาก โดยไม่ปล่อยให้ไปตามอำนาจของตัณหา ซึ่งเป็นการแสดงออกของจิตหรือวิญญาณฝ่ายต่ำ สิ่งนี้เรียกว่า การควบคุมตนเอง หากมนุษย์ไม่รู้จักควบคุมตนเอง จะเป็นคนมัวเมาในความสุข มัวเมาในตัณหา ถือว่าเป็นคนไม่ดี

4) ความยุติธรรม (Justice) เป็นความกลมกลืนของทั้งสามส่วนข้างต้น ความยุติธรรมในตัวบุคคล อยู่ที่ความสมดุลระหว่างส่วนประกอบทั้งสามของจิต (วิญญาณ) โดยมีเหตุผลเป็นฝ่ายปกครอง ผู้ที่ยุติธรรมย่อมไม่ปล่อยให้ส่วนอื่น ๆ ของจิตก้าวภายในเรื่องหน้าที่ของกันและกัน คนแต่ละคนต้องทำหน้าที่ทางสังคมของรัฐตามที่เหมาะสมกับธรรมชาติของตน จะเห็นได้ว่า เฟลโตยอมรับว่า การที่จะดูว่าใครยุติธรรมหรือไม่นั้น ดูไม่ยากเนื่องจากความยุติธรรมเป็นเรื่องของจิตหรือวิญญาณภายใน (Inner-Self) การดูจิตหรือวิญญาณภายในนี้ จึงเสมือนกับการดูของที่จมอยู่ในทะเล เพราะเฟลโตเห็นว่า ความยุติธรรมเป็นคุณสมบัติของบุคคล และจะยุติธรรมหรือไม่ นั้น ไม่ได้วัดที่การกระทำของเขาที่มีต่อบุคคลอื่น หากแต่พิจารณาที่จิตหรือวิญญาณ (Soul) ภายใน และความยุติธรรมนี้ ก็ต้องเกิดจากความกลมกลืนของภาคต่าง ๆ ของจิตหรือวิญญาณโดยมีภาคเหตุผล (Reason) เป็นตัวนำ (เฟลโต, 2523: 26)

นอกจากนี้ คุณธรรมของปัจเจกชนจะต้องปฏิบัติตามและเชื่อฟังกฎหมายของรัฐ (ชัยวัฒน์ อัดพัฒน, 2550: 94) และมีความรับผิดชอบต่อนหน้าที่ของปัจเจกชนด้วยองค์ประกอบของคุณธรรม 3 ด้าน คือ

1) ด้านการศึกษา กล่าวคือ การศึกษาถือว่าเป็นเครื่องมือวัดคุณธรรมทางความรู้ และขึ้นอยู่กับความสามารถในการศึกษาของเขา เพราะสังคมเปิดให้เด็กที่เกิดจากพ่อแม่ผู้เป็นราษฎร อาจเลื่อนเป็นนักปกครองได้ถ้าเขาเรียนดี ส่วนเด็กของนักปกครองอาจเป็นราษฎรถ้าไม่ประสบความสำเร็จด้านการศึกษา ดังนั้นระบบการศึกษาจึงเป็นเครื่องมือสร้างคนให้เป็นนักปกครอง แต่ในขณะเดียวกันก็เป็นเครื่องกลั่นกรองที่ประกันว่า คนที่มีคุณสมบัติเหมาะสมเท่านั้น จึงจะได้เป็นนักปกครองที่มีคุณธรรม ในการศึกษาตามลำดับ คือ (1.1) เด็กมีอายุต่ำกว่า 20 ปี จะได้รับการศึกษาเท่าเทียมกันทั้งหญิงและชาย วิชาที่ศึกษาประกอบด้วย กายบริหารและดนตรี “การศึกษา มี 2 สาขา สาขาแรก คือ การบริหาร ซึ่งเกี่ยวข้องกับร่างกาย และอีกสาขาหนึ่ง คือ ดนตรี ซึ่งถูกกำหนดขึ้นเพื่อยกระดับวิญญาณ” เฟลโตใช้คำว่า ดนตรี (Music) ในความหมายว่าวัฒนธรรม (Culture) ดังนั้นวิชาที่สองจึงรวมทุกวิชาที่ทำให้คนเป็นผู้ดี คือ การอ่าน การเขียน กวี ดนตรี และคณิตศาสตร์ (พระธรรมโกศาจารย์, (ประยูร ธมม

จิตโต), 2550: 211) (1.2) เมื่ออายุครบ 20 ปี นักศึกษาจะต้องสอบคัดเลือก ผู้สอบตกจะออกไปประกอบอาชีพเป็น
ชนชั้นราษฎร ส่วนผู้สอบได้จะเรียนต่อไปอีก 10 ปี วิชาที่เรียนคงเหมือนกับในขั้นต้น เพียงแต่ต้องมีความรู้ลึกซึ้ง
และมองเห็นความสัมพันธ์ที่แต่ละวิชามีต่อกัน (Plato, 1953:537) และ (1.3) เมื่อมีอายุครบ 30 ปี มีการสอบอีก
ครั้งหนึ่ง ผู้สอบตกจะออกไปทำหน้าที่ของพิทักษ์ชน ผู้สอบได้จะเรียนต่อไปเป็นเวลา 5 ปี วิชาที่ศึกษาคือปรัชญา
หรือวิชาวิธี

2) ด้านกฎหมาย กล่าวคือ เนื่องจากเพลโตเชื่อในกระบวนการจัดการการศึกษา ในอุดมรัฐจึงให้
ความสำคัญกับกฎหมาย โดยเฉพาะอย่างยิ่งกฎหมายในรูปแบบที่ออกเป็นกรอบ กฎระเบียบ ข้อบังคับกำหนด
ความประพฤติของมนุษย์ทั่วไปนั้น เพลโตเห็นว่า กฎหมายในลักษณะนี้มีผลเสียด้วยซ้ำไป เพราะโดยลักษณะของ
กฎหมายแล้วไม่สามารถสอดส่องไปถึงสภาพแวดล้อมของกรณีที่มีรายละเอียดแตกต่างกันกับสถานการณ์ที่สำคัญ
เพลโตเห็นว่า กฎหมายนั้น มักไม่ปรับให้รวดเร็วเข้ากับสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ ๆ ทันทีที่ทำได้ ดังนั้น
กฎหมายจึงไม่มีความยุติธรรมพอเท่ากับการตัดสินใจของผู้นำที่เป็นราชานักปรัชญาที่อยู่ภายใต้คุณภาพของ
สติปัญญาที่มีอยู่ในอุดมรัฐของเพลโต (Align W. Guilder, 1995: 226-227)

3) ด้านศีลธรรม (Morality) กล่าวคือ ความรับผิดชอบทางศีลธรรม ตามหลักคุณธรรมของเพลโต ใน
ทฤษฎีคุณธรรมของเพลโต แบ่งคุณธรรมออกเป็น 2 ประเภท คือ คุณธรรมของปัจเจกบุคคล และคุณธรรมทาง
สังคม ตามทัศนะของเพลโตคุณธรรมมีลักษณะต่าง ๆ กัน เราสามารถนำมาใช้ได้โอกาสที่ต่างกัน คุณธรรมทาง
สังคมหมายถึงคุณธรรมที่สนับสนุนการมีชีวิตที่ดีร่วมกันในทางสังคม ได้แก่ ความยุติธรรม ความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่
ความรัก ความเคารพบูชา ความมีวาจาสัตย์ ความเชื่อในสิ่งที่ควรเชื่อและความซื่อสัตย์ (Richard Mckeen, 1931:
929-933)

คุณธรรมของรัฐ

อุดมรัฐของเพลโต เป็นรัฐที่มีหลักการอยู่ในการยอมรับธรรมชาติพื้นฐานของมนุษย์ตามที่เพลโตวางไว้เป็น
รัฐที่สร้างโดยการวิเคราะห์จากธรรมชาติของมนุษย์ และเป็นไปเพื่อสนองความต้องการของมนุษย์โดยรวม
รัฐหรือสังคมในรูปแบบของพลโตเป็นรัฐหรือสังคมที่มีชีวิต (Organic) รัฐหรือสังคมไม่ได้มีอยู่หรือเกิดขึ้นแบบก้อน
หินหรือต้นไม้ คือ เป็นไปตามธรรมชาติ แต่รัฐหรือสังคมเกิดจากการรวมตัวของลักษณะแห่งปัจเจกบุคคลในรัฐ
เพลโตเปรียบรัฐกับคุณธรรมของมนุษย์ว่า ถ้าบุคคลมีจริยธรรม รัฐก็จะเป็นรัฐที่มีจริยธรรมด้วยเสมือนนิ้วที่เกิดขึ้น
แผลขึ้นมา ร่างกายทั้งหมดก็ต้องเจ็บป่วยไปด้วย รัฐที่ปกครองดีย่อมคล้ายกับชีวิตที่ดี เพราะฉะนั้นปัจเจกบุคคล
จึงมีความสำคัญสำหรับรัฐ จริยธรรมในบุคคลจะนำไปสู่การมีโครงสร้างรัฐที่มีจริยธรรม “อุดมรัฐของเพลโต ไม่ใช่
รัฐที่มีโครงสร้างของศาสนากับการเมืองแยกกัน รัฐเป็นสถาบันทางศีลธรรม (Moral Institution) ด้วยรัฐไม่ใช่เป็น
แต่เพียงสถานที่ที่ผู้คนมารวมอยู่ด้วยกัน เพื่อใช้ชีวิตร่วมกันเท่านั้น แต่ยังคลุมถึงการใช้ชีวิตอย่างดี และมี
ประโยชน์”

เพราะเพลโตปฏิเสธที่จะให้อำนาจทางการเมืองหรือรัฐอยู่เหนือกฎเกณฑ์ทางศีลธรรม ดังนั้นถ้าจะมีสิ่งใดที่
ถือว่าดีแล้วสิ่งนั้นย่อมดีทั้งสำหรับรัฐและปัจเจกบุคคลด้วยเหตุผลดังกล่าวจริยธรรมของปัจเจกบุคคลกับจริยธรรม
ของรัฐ จึงเป็นสิ่งที่มีความสัมพันธ์ซึ่งกันและกันอย่างแน่นแฟ้น (Plato, 1968: 441) ในยูไทเดมัส (Euthydemus)
โสเครตีสนิยามความรู้ทางจริยะ (Ethical Knowledge) ว่าเป็นความรู้ที่เหนือกว่าศาสตร์ทั้งหลาย (The Kingly

Science) และใน The Republic เพลโตเห็นว่า เป็นสิ่งที่นักปราชญ์ชาวกรีกสมัยก่อนต้องเรียนรู้รวมทั้งเพลโตด้วย เช่นเดียวกับฟิลด์ (Field, 1965: 264) ที่ว่า ไม่มีความแตกต่างระหว่างพลเมือง (Good Citizen) กับคนดี (Good man) เพราะจุดมุ่งหมายของรัฐก็เพื่อสร้างเสริมศีลธรรมขึ้นในปัจเจกบุคคล เพลโตเชื่อว่า “รัฐ ก็คือ ปัจเจกบุคคลที่ขยายใหญ่ขึ้น” (สมบัติ จันทรวงศ์, 2527: 21) ด้วยองค์ประกอบที่มีอยู่ในจิต (วิญญาณ) ของปัจเจกบุคคลกับรัฐนั้นเป็นชนิดเดียวกันและมีจำนวนเท่ากัน ปัจเจกบุคคลฉลาดเพราะเหตุใด รัฐย่อมฉลาดเพราะเหตุนี้ ปัจเจกบุคคลมีความกล้าหาญเพราะเหตุใด รัฐย่อมมีความกล้าหาญเพราะเหตุนี้ ปัจเจกบุคคลยุติธรรมก็เหมือนรัฐยุติธรรม คุณธรรมของรัฐจึงเหมือนกับคุณธรรมของปัจเจกบุคคล (Plato, 1968: 577) คือ

1) ความฉลาด (Wisdom or Prudence) รัฐที่ฉลาด คือ รัฐที่มีเหตุผลชักนำ เป็นรัฐที่ปกครองโดยราชาปราชญ์ เนื่องจากราชาปราชญ์เป็นผู้ที่ได้รับการฝึกฝนและทดสอบมาอย่างดี เป็นผู้ที่มีความรู้ในความจริงอันเป็นปรมาัตถ์

2) ความกล้าหาญ (Courage) หมายถึง รัฐที่มีความกล้าหาญที่จะทำอย่างใดก็ได้ เพื่อรักษาความถูกต้องและความชอบธรรมในเรื่องต่าง ๆ ทั้งที่กลัวและไม่กลัวโดยไม่ท้อถอย อย่างกรณีที่ต้องทำสงคราม ไม่ได้หมายความว่าไม่กลัวสงคราม กลัวแต่กลัวแบบมีเหตุผล เหตุผลอยู่เหนือความกลัวเพราะหากถูกกรุกรานหรือแพ่งสงครามประเทศชาติและประชาชน จะได้รับความเดือดร้อน

3) ความรู้จักประมาณ (Discipline or Moderation) การควบคุมตนเองของรัฐ คือ การที่ส่วนที่สูงส่งกว่าปกครองส่วนที่ด้อยกว่า เปรียบได้กับชนชั้นสามัญที่มีจำนวนมากได้รับการควบคุมจากชนชั้นที่มีจำนวนน้อยแต่ฉลาด รัฐที่มีการควบคุมอย่างสมดุล ถือว่า มีการควบคุมตนเอง เพลโตเห็นว่า จุดมุ่งหมายของการปกครอง มิได้มุ่งความสุขเฉพาะของชนชั้นใดชนชั้นหนึ่ง แต่มุ่งให้เกิดความสุขโดยรวมทั้งรัฐ ทำให้พลเมืองปรับเข้ากันได้กลมกลืนกันได้ ถือว่าการควบคุมตนเอง

4) ความยุติธรรม (Justice) รัฐมีความยุติธรรมก็เพราะธรรมชาติทั้งสามชนิด คือ ความฉลาด ความกล้าหาญ และความรู้จักประมาณ ที่มีอยู่ในรัฐนั้น ทำให้รัฐทำหน้าที่ได้อย่างสมบูรณ์ และคนทั้งสามพวก คือ ผู้ปกครอง ผู้พิทักษ์ และผู้ผลิต ทำหน้าที่ของตนโดยเฉพาะ ถือว่า เป็นรัฐที่มีความยุติธรรม

ทั้ง 4 ข้อที่กล่าวมาข้างต้นเพลโตถือว่า ความถูกต้องและความสมบูรณ์ของรัฐ อยู่ที่ความฉลาด ความกล้าหาญ และความรู้จักประมาณ มีคุณภาพ ตลอดจนมีความยุติธรรม ตามความคิดของเพลโตว่า คุณธรรมของรัฐ ก็คือ การส่งเสริมให้พลเมืองบรรลุถึงสิ่งที่ดี ก็คือ (1) มีความซื่อสัตย์สุจริต (2) มีคุณธรรมที่เกี่ยวกับความดี และ (3) มีการอยู่ดีกินดี เพื่อเป็นเป้าหมายในการพัฒนารัฐต่าง ๆ ในโลกนี้ รัฐที่เป็นแม่แบบนี้จัดเป็นรัฐในอุดมคติหรืออุดมรัฐ ดังนั้นรัฐก็ประกอบด้วยหน้าที่ของชั้นต่าง ๆ สูงต่ำตามลำดับในการรับผิดชอบ ดังนี้

1) นักปกครอง กล่าวคือ คุณธรรมของผู้ปกครอง คือ ความมีปัญญาหยั่งเห็นมโนคติ กล่าวอีกนัยหนึ่งก็หมายถึงว่า ผู้ปกครองต้องเป็นนักปรัชญาในเวลาปกติ ผู้ปรัชญาจะครุ่นคำนึงถึงมโนคติ แต่เมื่อวาระแห่งการเป็นผู้ปกครองสูงสุดของรัฐมาถึงเขาจะเข้ารับตำแหน่งผู้นำและมีชื่อเรียกกษัตริย์นักปรัชญา (Philosopher King) (Plato, 1975: 43) ชนชั้นของผู้ปกครองนี้เทียบได้กับวิญญาณแห่งเหตุผลในมนุษย์ เพลโตเห็นว่า รัฐในอุดมคติจะต้องได้คนมีปัญญาหรือนักปรัชญาเป็นผู้ปกครอง เช่นเดียวกับการที่วิญญาณแห่งเหตุผลต้องมีอำนาจบงการวิญญาณสองส่วนที่เหลือในตัวคนเรา

2) **ผู้พิทักษ์ (Guardians)** กล่าวคือ ชนชั้นอันดับรองลงมา คือ หน้าที่ของผู้พิทักษ์ ซึ่งพอเทียบได้กับนักรบ แต่หน้าที่ของผู้พิทักษ์มีมากกว่าการป้องกันรัฐ หน้าที่อื่น ๆ ของหน้าที่ของผู้พิทักษ์ คือ การกวดขันให้ราษฎรเคารพเชื่อฟังกฎหมายที่มาจากนักปกครอง และการช่วยนักปกครองบริหารกิจการของรัฐ กล่าวโดยสรุป หน้าที่ของผู้พิทักษ์ คือ ผู้ทำหน้าที่ทหาร ตำรวจ และข้าราชการพลเรือน ในเวลาเดียวกัน คุณสมบัติประจำหน้าที่ของผู้พิทักษ์ คือ ความกล้าหาญ ชนชั้นที่สองนี้เทียบได้กับวิญญาณแห่งเจตนารมณ์

3) **ราษฎร** กล่าวคือ ราษฎรเป็นชนชั้นผู้ถูกปกครองซึ่งเป็นกลุ่มใหญ่ที่สุดในรัฐ ผู้ถูกจัดไว้ในชนชั้นนี้คือประชาชนธรรมดา ผู้ประกอบอาชีพการงานต่าง ๆ เพื่อผลิตสินค้าและการบริการให้แก่รัฐ เหตุนี้ นายทุน กรรมกร ชาวนา ช่างฝีมือ แพทย์ ครู และบุคคลในอาชีพอื่น ๆ จัดเป็นชนชั้นราษฎรทั้งสิ้น คุณสมบัติของราษฎร คือ การรู้จักประมาณ ชนชั้นราษฎรตรงกับวิญญาณแห่งความต้องการของมนุษย์

อะไรเป็นเกณฑ์ตัดสินเรื่องคุณธรรมของเพลโต

เกณฑ์ตัดสินคุณธรรมของเพลโตนั้น เริ่มจากการศึกษาโครงสร้างของจิตมนุษย์ โดยแบ่งจิตของมนุษย์เป็น 3 ภาค คือ ภาคเหตุผล (Rational) ภาคน้ำใจ (Spirited) และภาคตัณหา (Appetitive) ที่เป็นพื้นฐานของเพลโตในรูปแบบของคุณธรรม 4 ประการ คือ ความฉลาด (Wisdom or Prudence) ความกล้าหาญ (Courage) ความรู้จักประมาณ (Discipline or Moderation) และความยุติธรรม (Justice) ซึ่งคุณธรรมทั้ง 4 ประการนี้ ตามเกณฑ์ตัดสินคุณธรรมของเพลโต 2 เกณฑ์ คือ (1) เกณฑ์หลัก (2) เกณฑ์รอง ซึ่งมีรายละเอียดต่อไปนี้

เกณฑ์หลัก

เกณฑ์หลักของเพลโต ก็คือ การใช้เหตุผล หรือความเป็นจริง นักคิดส่วนใหญ่เห็นว่า สิ่งที่มีค่าในตัวอย่างแท้จริง (เหตุผล) คือ ความสุข (Happiness) ทุกสิ่งในโลกเป็นเพียงสะพานหรือบันไดที่จะก้าวขึ้นไปสู่ความสุข อันเป็นจุดหมายสูงสุดที่เพลโตยอมรับว่า ความสุขเป็นสิ่งที่มีความหมายในตัว แต่ความสุขในที่นี้ไม่ได้ หมายถึง ความสุขทางร่างกาย และไม่ได้หมายถึงความพอใจตามทัศนะของพวกโซฟิสต์ หมายถึง ความสุขในปรัชญา ซึ่งเพลโตเรียกว่า “ความดีสูงสุด” 3 ระดับ ดังนี้

1) **ความเป็นจริงระดับอัตวิสัย (Subjective reality)** หมายถึง ความเป็นจริงที่อยู่กับการรับรู้หรือการพิจารณาของตัวผู้รู้ ตัวอย่างเช่น เราฝันเห็นสุนัข ความจริงของสุนัขตัวนั้นขึ้นอยู่กับตัวผู้รู้แต่เพียงผู้เดียว ความจริงในระดับดังกล่าวนี้ เพลโตไม่ถือว่า เป็นความรู้ แต่เป็นเพียงแค่ความเชื่อเท่านั้น

2) **ความเป็นจริงระดับวัตถุวิสัย (Objective reality)** หมายถึง ความจริงที่มีอยู่โดยตัวมันเอง โดยไม่ขึ้นกับการรับรู้ หรือการพิจารณาของผู้ใด ความจริงดังกล่าวถึงแม้ไม่มีผู้รับรู้ก็ยังคงอยู่ได้ เช่น ความจริงของสุนัขตัวหนึ่ง แม้ว่าจะไม่มีผู้รับรู้ ไม่มีผู้เห็นสุนัขตัวนั้นก็ยังคงอยู่ได้ ความจริงระดับดังกล่าว เพลโตถือว่า ยังไม่ใช่ความจริงสูงสุด เพราะเห็นเป็นจริงที่ลอกเลียนแบบและยังมีการเปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ

3) **ความเป็นจริงระดับสมบูรณ์ (Absolute reality)** หมายถึง ภาวะสมบูรณ์ที่มีอยู่เอง เป็นอยู่เอง เป็นอิสระขึ้นกับเหตุปัจจัยอื่น เช่น ทฤษฎีแบบของเพลโต ซึ่งเป็นหัวใจของปรัชญาของเพลโตที่ขึ้นอยู่กับทฤษฎีแบบ (ซอเครตีส อีคารังกูร ณ อยุธยา, ม.ป.ป.: 87)

ทฤษฎีแบบของเพลโต ได้รับแนวความคิดทางปรัชญาจากโสเครตีส (Socrates พ. ศ. 73-144) ผู้เป็นอาจารย์ เพลโตได้พัฒนาแนวความคิดทางปรัชญาของอาจารย์มาเป็นระบบปรัชญาที่มีลักษณะพิเศษเฉพาะเป็นของตนเอง แนวคิดทางปรัชญาที่สำคัญของเพลโต ก็คือ แบบ (Form) หรือมโนคติ (Idea) ซึ่งหมายถึง สถานะนามธรรมที่มีอยู่จริงได้ด้วยตัวเอง เป็นแม่แบบของสิ่งเฉพาะทั้งหลายที่เปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ เป็นจุดมุ่งหมายสูงสุดที่บุคคลหรือสังคมมุ่งบรรลุถึง (ราชบัณฑิตยสถาน, 2540: 45) แบบเป็นสิ่งที่ไม่ขึ้นอยู่กับความคิดของมนุษย์ไม่ใช่วัตถุแต่เป็นออสสาร (immaterial substance) เป็นสากลภาพ คือ ภาพรวมของแต่ละสิ่ง เป็นต้น แบบหรือแม่พิมพ์เป็นความจริงทั้งหลายที่ปรากฏอยู่ในโลกมนุษย์ แบบไม่อาจรับรู้ได้ด้วยความรู้จากประสบการณ์และเข้าถึงได้ด้วยปัญญา ที่เรียกว่า “แบบหรือมโนคติ” (พิน ดอกบัว, 2532: 141-142) (ความดีสูงสุด) เพลโตเห็นว่า จักรวาลมีเนื้อแท้ 2 อย่าง คือ โลกของแบบกับโลกของวัตถุ และโลกของแบบเป็นโลกแห่งความแท้จริง เป็นความจริงที่มีอิสระไม่ขึ้นกับสิ่งใด ลักษณะของแบบ ดังนี้

1) แบบเป็นออสสาร กล่าวคือ รู้จักไม่ได้ด้วยประสาทสัมผัส (Perception) ต้องอาศัยตาแห่งจิตหรือปัญญาเท่านั้นที่จะหยั่งเห็นแบบที่แท้ได้ที่เพลโตได้กล่าวไว้ว่า...

ท่านเคยเห็นสิ่งเหล่านี้ด้วยตาหรือไม่

ไม่เคย

ท่านเคยประสบสิ่งเหล่านี้ด้วยประสาทสัมผัสอื่น ๆ หรือไม่...

หรือว่า ผู้ที่ใช้ปัญญาเท่านั้นที่จะเห็นแก่นแท้ของสรรพสิ่งได้

แน่นอน

และผู้ที่จะได้ความบริสุทธิ์ที่สุด คือ ผู้ที่ไปหาสิ่งเหล่านี้ด้วยจิตเท่านั้น

อย่าไปรบกวนและขัดขวางกิจกรรมของจิตด้วยตาหรือประสาทสัมผัสอื่น ๆ

ใช้ได้แต่เพียงดวงประทีปที่เรืองแสงจ้องจิตสอดส่องหาความจริง

ใครก็ตามที่ออกห่างจากตา หู ฯลฯ ซึ่งขัดขวางวิญญานในการแสวงหา

ความรู้

เขาย่อมได้เห็นสัจธรรมที่แท้จริง

2) แบบเป็นสิ่งที่มิอยู่นิรันดร์ แบบแยกไม่ได้และไม่แตกดับ มิได้มีอยู่เฉพาะในความคิดการใช้ความคิดอาจช่วยให้เราเข้าถึงมันได้ ความคิดไปอาจพาเราค้นพบมันได้ แม้เราจะเข้าไม่ถึงมันแต่แบบก็ยังคงมีอยู่ และถึงแม้มนุษย์จะตายจากไปมากเท่าใด แต่แบบก็ยังคงมีอยู่ชั่ว นิรันดร์ เช่น ความดี แม้ว่าผู้กระทำความดีจะต้องสละชีพตายไปมากมาย และถึงแม้จะไม่มีผู้ใดคิดถึงเขาเหล่านั้น แต่ความดียังคงมีอยู่ตลอดไป

3) แบบเป็นแก่นแท้ของทุกสิ่ง เพราะถ้าไม่มีแบบ คุณสมบัติที่มันมีอยู่ก็จะไม่มี การปรากฏตัวของแบบทำให้สิ่งต่าง ๆ มีความหมาย คำว่า มีความหมาย ในที่นี้หมายความว่า มีลักษณะที่แน่นอนอย่างหนึ่ง ซึ่งทำให้แยกออกจากสิ่งอื่นได้ อาจหมายถึง คุณสมบัติที่ร่วมกันในวัตถุต่าง ๆ เช่น กระจาด หิมะ นม คุณสมบัติทั้ง 3 สิ่งเหมือนกัน ก็คือ ความเป็นสีขาวนั่นเอง

4) แบบที่เป็นภาวะสมบูรณ์ ไม่มีการเปลี่ยนแปลง ถึงแม้ว่าวัตถุต่าง ๆ จะเสื่อมสลายไป แต่แบบก็จะคงอยู่ตลอดไป เพราะแบบไม่ขึ้นกับเวลา ไม่ต้องมีอยู่ เช่น ถึงแม้ว่าซอลค์จะถูกเขียนจนหมดแห่ง กระดาษสีขาวถูกเขียนจนสกปรกน่านมูกตมจนหมดแล้ว ก็ได้หมายความว่า ความเป็นสีขาวจะสลายตามวัตถุไปด้วย

5) แบบเป็นมาตรฐานที่ใช้เพื่อเปรียบเทียบสิ่งต่าง ๆ การที่เราสามารถสรุปได้ว่า เสื้อตัวนี้ขาวเสื้อตัวนั้นผู้หญิงคนนี้สวยกว่าคนนั้น หมาตัวนี้ดีกว่าตัวนั้น เด็กคนนี้นั้นตายาว ฯลฯ ที่เป็นเช่นนี้ แสดงว่าเราจะต้องมีความรู้ที่เกี่ยวกับแบบของสิ่งนั้นอย่างดีเราถึงแน่ใจได้ว่า เสื้อตัวนี้ขาวได้ไม่ถึงมาตรฐาน และถ้าเราตั้งคำถามต่อไปอีกว่าคุณเคยเห็นเสื้อที่ขาวที่สุดไหม ? แน่แน่นอนไม่มีใครเคยเห็น แต่ทุกคนรู้ด้วยปัญญาวามีจริงและสิ่งที่เราใช้เป็นมาตรฐานสำหรับวัดนี้ มีลักษณะเป็นสากล ไม่ใช่ความคิดของคนใดคนหนึ่ง แต่ทุกคนมีปัญญารู้จักตัดสินตรงกันที่เป็นเช่นนี้เพราะมีแบบเป็นมาตรฐานสากล (Universal Standard) อยู่ เราจึงสามารถเปรียบเทียบความรู้ และประสบการณ์ใหม่ที่ได้รับมาอย่างถูกต้อง

6) แบบเป็นสิ่งที่ดำรงอยู่อย่างอิสระ (Transcendence) และเป็นสิ่งที่ดำรงอยู่ร่วมกับสิ่งอื่นด้วย (Immanence) ในวัตถุทั่วไปจะดำรงสภาพอยู่โดยปราศจากคุณสมบัติไม่ได้ เช่น โต๊ะ เราจะเห็นว่านอกจากจะหมายถึงสิ่งที่ใช้ในการทำงาน ฯลฯ แล้วยังต้องประกอบด้วยแบบต่าง ๆ เช่น สีเหลี่ยม สีน้ำตาล ความแข็ง เป็นต้น นี่ย่อมแสดงว่าวัตถุทุกชนิดจะต้องประกอบด้วยแบบเสมอไป ความสัมพันธ์ระหว่างแบบอันหนึ่งกับแบบอีกอันหนึ่งเป็นสิ่งที่แน่นอนตายตัว แม้จะไม่ปรากฏแตกต่างกันก็ยังคงมีความสัมพันธ์อยู่ และจะปรากฏก็ต่อเมื่อมีสิ่งเฉพาะเป็นที่ปรากฏของแบบ และปรากฏตามวิถีที่อยู่ในโลกของแบบ แต่ถึงแม้วัตถุเหล่านี้จะเสื่อมสลายไปก็ตามแบบก็ยังคงดำรงอยู่ต่อไป มิได้เสื่อมสลายไปตามวัตถุด้วย เหล่านี้แสดงให้เห็นว่าแบบเป็นที่มาของสิ่งต่าง ๆ และสามารถอยู่ด้วยตนเองอย่างเป็นอิสระ

7) แบบเป็นสิ่งที่เข้าใจด้วยเหตุผล กล่าวคือ เราจะเข้าใจได้ต้องอาศัยเหตุผลหรือปัญญาเป็นเครื่องนำทางเท่านั้น เช่น ความดีความงาม ความจริงจะเข้าถึงได้ด้วยปัญญา ไม่สามารถรับรู้ได้จากประสาทสัมผัส

8) แบบที่สูงกว่าครอบคลุมแบบต่ำกว่า แบบที่สูง และอยู่เหนือแบบทั้งหมด อันเป็นแบบสุดท้าย เป็นความจริงแท้โดยสมบูรณ์เป็นพื้นฐานของแบบต่าง ๆ และของจักรวาล เพลโตกล่าวว่า แบบนี้ คือ แบบแห่งความดี

แบบหรือมโนคติ (ปรีชา ช้างขวัญยืน, 2538: 108) เพลโตเห็นว่า เป็นศูนย์รวมของแบบเฉพาะ ที่อยู่เบื้องหลังโลกแห่งประสบการณ์ทั้งหลาย แบบมิใช่สภาวะที่สร้างสรรค์สรรพสิ่ง แต่สรรพสิ่งที่ปรากฏให้เห็นในโลกนี้ทั้งรูปธรรมและนามธรรมล้วนจำลองออกมาจากโลกของแบบทั้งสิ้น เช่น ความดี ความงาม วัตถุที่มีรูปทรงกลม สีเหลี่ยม เป็นต้น ถูกถ่ายแบบมาจากความดี ความงาม ทรงกลม และสีเหลี่ยมซึ่งอยู่ในโลกแห่งมโนคติ สิ่งที่มีชีวิต เช่น ม้า แพะ แกะ ก็จำลองมาจากมโนคติเช่นเดียวกัน แม้แต่มนุษย์ก็ไม่อยู่เหนือกฎเกณฑ์ข้อนี้ มนุษย์ทั้งหลายในโลกนี้ไม่ว่าชาติใด ภาษาใด หรือมีรูปร่างลักษณะอย่างไร จะไม่มีความแตกต่างกันเพราะทุกคนล้วนมาจากแหล่งเดียวกัน คือ แบบสากลของมนุษย์หรือแก่นความเป็นมนุษย์เหมือนกัน เพลโตเชื่อว่า มนุษย์ประกอบด้วยร่างกาย และวิญญาณวิญญาณมีความสำคัญมากกว่าร่างกายเพราะสามารถควบคุมร่างกายและดำรงอยู่ได้โดยไม่ต้องอาศัยร่างกาย ร่างกายเป็นสิ่งที่ต้องอาศัยอาหาร การบำรุงบำเรอให้ได้รับความสุขอยู่ตลอดเวลาจึงไม่คงทนถาวรย่อมมีการเปลี่ยนแปลง แต่วิญญาณเป็นสิ่งนิรันดร์และเป็นแบบของมนุษย์

เพลโตถือว่า แบบของมนุษย์ คือ รูปแบบแห่งความดีที่ต้องอาศัยสื่อที่มันจะปรากฏตัวออกมาได้ ซึ่งเป็นสื่อที่แสดงแบบแห่งความดีได้ คือ ชีวิตและบุคลิกภาพของมนุษย์ ความดีเป็นแบบซึ่งเป็นอิสระไม่ขึ้นอยู่กับสิ่งใด ความดีอยู่ที่ตัวมันเอง และการแสดงออกให้ประจักษ์เป็นการกระทำของคนดีในอุดมรัฐ เพลโตกล่าวว่า แบบทั้งหลายอยู่ลดหลั่นกันเป็นชั้น ๆ แบบที่อยู่สูงสุด ก็คือ แบบแห่งความดีซึ่งเป็นหลักและแก่นกลางของสรรพสิ่งในจักรวาล ฐานะของแบบแห่งความดีในโลกของแบบ อุปมาได้เหมือนฐานะของพระอาทิตย์ ซึ่งเป็นต้นกำเนิดแห่งความมีอยู่ของสรรพสิ่ง เป็นคุณค่าให้สิ่งทั้งปวงที่เกิดจากมันและเป็นสิ่งที่ทำให้เราเป็นสิ่งที่หลากหลาย ในทำนองเดียวกันกับแห่งความดี ซึ่งเป็นต้นกำเนิดแห่งความจริงทั้งหลาย และยังเป็นบ่อเกิดทำให้เราเข้าใจโลกได้ด้วย เพลโตอ้างว่าเราจะเข้าใจได้ก็ต่อเมื่อเรามีความรู้สมบูรณ์เท่านั้น หรือเป็นความสมบูรณ์ที่เต็มเปี่ยมแห่งความรู้ทางปัญญา คนดีมิใช่คนที่ปฏิบัติตัวดีเท่านั้น แต่เมื่อเห็นความดีก็ต้องรู้จักและแสวงหาสิ่งนั้นและความดีที่เห็นนี้เป็นแรงบันดาลใจให้ทำดียิ่งขึ้น ถ้ามองในแง่นี้ เพลโตคิดว่า วิญญาณของมนุษย์เป็นสื่อที่แสดงให้ปรากฏซึ่งลักษณะที่เรียกว่าความดี ฉะนั้นความจริง (แบบทั้งหลาย) มิได้แยกตัวออกต่างหากจากตัวเรา แต่มีอยู่ในตัวเราเอง เพลโตจึงสรุปว่า โลกแห่งแบบมิใช่เป็นเพียงโลกที่แท้จริงเท่านั้น หากยังเป็นโลกที่มาปรากฏตัวอยู่ในสิ่งทั้งหลายที่เราเห็นกันอยู่ด้วย และการปรากฏตัวนี้เองที่ทำให้สรรพสิ่งที่มีคุณสมบัติต่าง ๆ ที่เรารู้จัก นอกจากนี้ ความเป็นจริงแท้หรือแบบ (Form) ตามความคิดของเพลโต ก็คือ สิ่งที่เป็นนามธรรมจับต้องไม่ได้มองไม่เห็น และรู้ไม่ได้ด้วยประสาทสัมผัส แต่มนุษย์สามารถเข้าถึงได้ด้วยปรีชาญาณหรือเหตุผลของมนุษย์นั่นเอง

เกณฑ์รอง

เกณฑ์รองของเพลโตนั้น ก็คือ การใช้ปัญญา กล่าวคือ “คนดี” คือ คนที่มีคุณธรรม ผู้มีคุณธรรม คือ ผู้มีปัญญา (Wisdom) และใช้ปัญญามาเหตุผล เพื่อกำหนดพฤติกรรมของตน ให้สมรรถภาพของวิญญาณที่ไร้เหตุผล อยู่ภายใต้การชักจูงของวิญญาณของเหตุผล ผู้มีคุณธรรมจักต้องใช้วิญญาณแห่งเจตนารมณ์ไปสู่การกระทำที่กล้าหาญ (Courage) อย่างมีเหตุผลนำหน้า ไม่ใช่กล้าอย่างบ้าบิ่น คนกล้า คือ คนที่บุกในคราวที่ควรบุก ถอยในคราวที่ควรถอย รู้จักประมาณ (Temperance) โดยการใช้เหตุผลคุมความต้องการอันเป็นสมรรถภาพของวิญญาณชั้นต่ำสุดให้อยู่ในขีดพอดี ในลักษณะความคิดของเพลโตทั้ง 4 ประการ (Plato, 1975: 431) คือ

1) จินตนาการ (Imagining) คือ ในขณะที่สัมผัสกับภาพของสิ่งใดสิ่งหนึ่ง การรับรู้เกิดขึ้น ปราสาทตา รายงานภาพที่เห็นไปให้จิต ภาพของสิ่งนั้น ที่จิตรับรู้ขณะนั้น เป็นจินตภาพ (Image) การรับจินตภาพเรียกว่า จินตนาการ เพลโตยังเห็นว่า จินตนาการเป็นการรับรู้ชั้นต่ำสุด เพราะภาพที่จิตคิดเห็นเป็นแค่ ภาพเหมือนหรือเงาของวัตถุจริง ๆ หากใครไปยึดมั่นถือมั่นในภาพเหมือนหรือจินตภาพ เขาก็กำลังหนีจากความเป็นจริง เหมือนคนที่เห็นเชือกเป็นงู งูที่เขาเห็นเป็นจินตภาพ เขาจึงไม่เห็นวาทะที่จริงแล้วสิ่งนั้น คือ เชือก การปักใจเชื่อว่าสิ่งนั้นเป็นงูเท่ากับปิดกั้นการค้นพบความจริง ผู้ที่ยึดมั่นในจินตภาพ จะไม่ต่างจากนักโทษในถ้ำ ผู้หลงคิดว่าเงาคือของจริง แทนที่เขาจะหลงยึดติดอยู่กับจินตภาพเขาควรมองหาที่มาของจินตภาพ และการกระทำเช่นนั้นเป็นการเลื่อนขึ้นไปสู่ความเชื่อ

2) ความเชื่อ (Belief) คือ หากเราคิดถึงใครอย่างมาก เราอาจสร้างจินตนาการถึงรูปร่างหน้าตา กิริยาท่าทางของเขา แต่เขาที่เราเห็นในจินตภาพย่อมสู้เขาที่เราไปพบปะพูดคุยจริง ๆ ไม่ได้ การได้พบตัวจริง ถือว่าเป็นความรู้ระดับสัญญาณ เพลโตเรียกความรู้ระดับนี้ว่า ความเชื่อ เหตุผลก็เป็นดังที่กล่าวมาแล้วนั้น คือ สัญญาณให้

ข้อมูลที่ขัดแย้งในตัวเอง เช่น น้ำทะเลปรากฏแก่สายตาของเราเป็นสีน้ำเงิน แต่พอเราเอาภาชนะตักขึ้นมา เราเห็นเป็นน้ำใส อากาศอบอุ่นสำหรับคนหนึ่ง อาจเป็นอากาศร้อนสำหรับคนอื่น ข้อมูลที่ได้จากสัญญาณจึงไม่ใช่สิ่งที่เชื่อถือได้แน่นอน สุดแท้แต่ใครเห็นเป็นอะไร ไม่มีมาตรการตัดสินความจริงในเรื่องนี้ ใครเห็นว่าอะไรเป็นจริง จึงเป็นเพียงความเชื่อ คือ ยอมรับว่าจริงไปพลางๆ ก่อน ความรู้ระดับสัญญาณจึงเป็นเพียงทัศนะ (Opinion) ยังไม่ใช่ความรู้ แต่สัญญาณให้ความรู้อันดับสูงกว่าจินตนาการ ทั้งนี้เพราะสัญญาณให้ความจริงดีกว่าแต่สิ่งเฉพาะที่เราประสบในสัญญาณไม่หาความจริงสูงสุด จินตภาพเป็นการจำลองสิ่งเฉพาะฉนั้นใด สิ่งเฉพาะก็เป็นการจำลอง (Copy) มโนคติฉนั้นนั้น มโนคติคือความจริงสูงสุด การรู้จักมโนคติจึงเป็นความรู้ที่แท้จริง การจะเข้าถึงความรู้เช่นนั้นได้ก็ต้องผ่านขั้นที่สาม คือ การคำนวณ

3) การคำนวณ (Reasoning) คือ การคำนวณของนักคณิตศาสตร์เป็นการก้าวจากโลกแห่งผัสสะเข้าสู่โลกแห่งเหตุผล เราค้นพบสิ่งสากล นักคณิตศาสตร์อาศัยสัญลักษณ์ทางคณิตศาสตร์ ซึ่งเป็นสิ่งเฉพาะเพื่อเป็นทางผ่านเข้าสู่สิ่งสากล ตัวอย่างก็คือ เวลาที่นักเรขาคณิตลากเส้นตรงเส้นหนึ่งลงบนกระดาษเพื่อประกอบการคำนวณ เส้นที่ลากอาจคดเคี้ยวบ้าง นั่นก็ไม่ทำให้การคำนวณผิดพลาด เพราะว่าเส้นที่เห็นบนหน้ากระดาษเป็นเพียงสัญลักษณ์หรือตัวแทนของเส้นที่ตรงที่สุด และถ้านักเรขาคณิตวาดวงกลมลงไป วงกลมนั้นก็เป็นตัวแทนของวงกลมที่กลมที่สุด สมบูรณ์ที่สุด ในการคำนวณจริง ๆ นักเรขาคณิตไม่ได้กำลังพูดถึงเส้นตรงที่ตรงหรือวงกลมที่วาดบนหน้ากระดาษนี้ แต่เขากำลังพูดถึงเส้นตรงหรือวงกลมที่วาดบนหน้ากระดาษนี้ แต่เขากำลังพูดถึงเส้นตรงที่ตรงที่สุดและวงกลมที่กลมที่สุดซึ่งเป็นสิ่งสากล เขาแยกสัญลักษณ์หรือสิ่งที่เห็นด้วยตาออกจากมโนคติหรือสิ่งที่รู้ด้วยเหตุผลบริสุทธิ์ ดังนั้นเพลโตจึงจัดความรู้ของนักคณิตศาสตร์ไว้ในขั้นความรู้ (ดูแผนผังประกอบ) เพราะเขาค้นพบมโนคติบางหน่วย แต่นักคณิตศาสตร์อาศัยสัญลักษณ์และยังตั้งสมมติฐาน (Hypothesis) โดยยอมรับว่าสมมติฐานเป็นสิ่งที่เห็นจริงแล้ว ความรู้ของนักคณิตศาสตร์จึงอยู่ในวงจำกัดของสัญลักษณ์และสมมติฐาน แต่เพลโตเสนอว่ายังมีความรู้อีกขั้นหนึ่ง ซึ่งมีความเป็นสากลกว่าความรู้ขั้นคำนวณ ความรู้ขั้นสูงสุด นั่นคือ พุทธิปัญญาหรือปัญญา

4) ปัญญาหรือพุทธิปัญญา (Perfect Intelligence) คือ สภาพจิตที่รับรู้มโนคติโดยตรง ในขั้นนี้จิตเป็นอิสระจากสิ่งที่รับรู้ด้วยประสาทสัมผัส จิตเข้าถึงมโนคติได้โดยไม่ต้องผ่านสัญลักษณ์ ยิ่งไปกว่านั้น จิตไม่จำเป็นต้องใช้สมมติฐานในการค้นหาความจริง เมื่อไม่มีสมมติฐาน ข้อจำกัดของความรู้จึงไม่มี เมื่อไม่มีข้อจำกัด จิตจึงค้นพบเอกภาพของมโนคติทั้งหลาย นั่นคือ จิตพบว่า มโนคติทั้งหมดอยู่ภายใต้มโนคติแห่งความดี และจิตสามารถค้นพบเอกภาพของมโนคติ ก็ด้วยพลังอย่างหนึ่งของจิต เพลโตเรียกพลังหรืออำนาจชนิดนั้นว่า วิภาษวิธี (Dialectic) จะเห็นได้ว่าพุทธิปัญญาเป็นความรู้ที่แท้จริง เพราะเข้าถึงความจริงสูงสุด คือมโนคติ ในปรัชญาของเพลโต ความรู้จึงหมายถึง การรู้จักมโนคตินั่นเอง ดังที่อาร์ิสโตเติลเรียกว่า “พุทธิปัญญา” ที่หยั่งรู้มโนคติที่เรียกว่า “อัมมัตติกญาณ” (Intuition) เพลโตกล่าวว่า วิญญาณของมนุษย์เคยเพ่งพินิจมโนคติอยู่ในโลกแห่งมโนคติก่อนจุติลงมาเกิดในโลกแห่งสัญญาณนี้เมื่อเกิดมาแล้วมนุษย์ลืมมโนคติเหล่านั้น ต่อเมื่อได้พบเห็นสิ่งเฉพาะต่าง ๆ ก็สามารถฟื้นความจำถึงมโนคติที่เคยพบเห็นมาแล้วนั้น การศึกษาที่แท้จริงจึงไม่ใช่การเรียนรู้เรื่องใหม่ แต่เป็นกระบวนการฟื้นความจำเกี่ยวกับสิ่งสากลหรือมโนคติ ดังนั้นเพลโตจึงกล่าวว่า ความรู้เกี่ยวกับสิ่งสากลหรือมโนคติ ดังนั้นเพลโตกล่าวว่า “การศึกษา คือ การฟื้นความจำ (Recollection)” การศึกษาในทัศนะของเพลโตเป็นกระบวนการเปลี่ยนโลกทัศน์ของคน คือ ทำให้เขามองหามโนคติ แทนที่จะติดอยู่กับสิ่งเฉพาะ (พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมมจิตโต), 2537:

162-165) เพลโตเห็นว่า คุณธรรม คือ พื้นฐานที่อยู่บนความรู้ หรือเป็นเสรีภาพที่แท้จริงในคนโง่โหดร้าย และทาส ย่อมละเลยสิ่งเหล่านั้น บางครั้งเพลโตดูเหมือนจะมีความเห็นว่า จิตวิญญาณย่อมครอบครองอิสรภาพในการเลือกที่ แท้จริงที่มีตั้งแต่ชาติที่แล้ว ซึ่งจะเป็นตัวตัดสินชาติกำเนิดในอนาคต หรืออยู่ในโลกนี้หรือโลกหน้า ? เพลโตชี้ให้เห็น ว่าก่อนอื่นเราต้องทราบ ว่า โลกนั้นแบ่งออกเป็น 2 ประเภท คือ (1) โลกที่ปรากฏ หรือโลกทางประสาทสัมผัส (The world of sense perceptions) และ (2) โลกแห่งแบบ หรือมโนคติ (The transcendent world of Idea or Form)

เพลโตเห็นว่า โลกที่อยู่เหนือประสาทสัมผัสเป็นโลกที่แท้จริงกว่าโลกที่ประจักษ์ในชีวิตประจำวัน (ผัสสะ) มีลักษณะอย่างเดียวกับแบบหรือมโนคติประกอบด้วยมโนคติ (Idea) แบบ (Form) หรือมโนภาพ (Concepts) (วิธาน สุชีวงศ์, 2529: 6769) แบบหรือมโนคตินี้มีได้อยู่กันอย่างสับสนในโลกแห่งมโนคติ แต่มันอยู่กันอย่างเป็น ระเบียบ โดยลดหลั่นกันเป็นขั้นเป็นลำดับตามระเบียบเหตุผลสูงสุดแห่งฐานันดรของแบบ คือ มโนคติแห่งความดี (Idea or Good) ซึ่งเป็นแบบและเป็นผู้ดำรงแบบหรือมโนคติอื่น ๆ ไว้ทั้งหมด (กิริติ บุญเจือ, 2529: 48) ดังนั้น แบบหรือมโนคดีย่อมตั้งอยู่ในโลกแห่งแบบหรือมโนคติ ไม่ได้อยู่ในโลกที่เราประจักษ์อยู่ทุกวันนี้ (ผัสสะ) แต่เป็นโลก หน้า เป็นโลกของคนที่ยาไปแล้ว โดยที่วิญญาณภาคเหตุผลเป็นได้เพียงรักในปรัชญา หรือปรารถนาที่จะกลับไป อยู่กับแบบอีกครั้งเท่านั้น เพลโตถือว่า เราจะรู้วิชาได้บริสุทธิ์จะต้องละกายเสีย ใช้จิตคิดใคร่ครวญในทางวิชา ความรู้ (ปัญญา) โดยเฉพาะ เพื่อจะเข้าถึงปรัชญาธรรมดังประสงค์ ให้สมกับนามที่เรียกว่า “คนรักปรัชญา” เราจะ ทำเช่นนี้ได้ไม่ใช่ขณะเมื่อมีชีวิตอยู่ หากแต่เมื่อตายไปแล้วเท่านั้น จึงกล่าวได้ว่า วิชาที่แท้จริงไม่มี หรือมีก็ต่อเมื่อเรา ตายแล้ว ในสถานะเช่นนั้นเท่านั้นที่จิตออกจากร่างไป และอยู่ได้โดยเอกเทศ (ส.ศิริรักษ์, 2523: 76) เพลโต (ผ่านโสเครติส) ถือว่า จุดหมายของปรัชญา คือ การปฏิบัติตนเพื่อเตรียมตัวตาย (John, 1964: 27) และนักปรัชญาก็เป็นผู้ มีชีวิตเพื่อความตายหรือปฏิบัติธรรมอยู่เพื่อเตรียมตัวตาย โดยคำนึงถึงเหตุผลและการใช้ปัญญาที่เป็นสิ่งสำคัญที่สุด (สกลิต วงศ์สุวรรณ, 2540: 4) คือ คุณธรรม 4 ประการ ดังนี้

1) ปัญญา (Wisdom) คือ ความรู้หรือปัญญาขั้นสูงสุด เพลโตไม่เห็นด้วยกับความคิดเห็นว่า ความพึงพอใจคือความดี แต่เพลโตยอมรับว่าหรือวิญญาณอันสูงกว่าและถือว่าความฉลาดหรือความรู้ คือ ความดี หมายถึง คนที่ฉลาดหรือคนที่มีความรู้มากกว่าจึงเป็นคนดี ในทัศนะของเพลโต มนุษย์ทุกคนสามารถสร้างธรรมชาติที่ดีใน ตัวได้ โดยการพัฒนาในลักษณะที่เป็น Dialectic การฝึกฝนอย่างเพียงพอในด้านกายบริหารและดนตรี และ ไตร่ตรองได้ว่าความเดือดร้อนของผู้อื่นมีผลต่อตนเอง ก็เป็นองประกอบสำคัญสำคัญที่เพลโตเน้นเสริมอีกประการ หนึ่ง บุคคลประเภทนี้ เป็นบุคคลที่มีจิตหรือวิญญาณภาคดีที่สุด คือ ภาคเหตุผลนำ เปรียบได้กับราชาปราชญ์

2) ความกล้าหาญ (Courage) นอกจากความเป็นผู้ฉลาดแล้วสิ่งหนึ่งที่เป็นหลักเกณฑ์ตัดสินลักษณะของ คนดี คือ ความกล้าหาญ หมายถึง ความกล้าหาญที่จะยอมทำตามกฎเกณฑ์ คนที่มีความกล้าหาญ นอกจากจะรู้ว่า อะไรควรและไม่ควรแล้ว ยังต้องรักษาความถูกต้องและชอบธรรมด้วยกฎหมายในเรื่องต่าง ๆ ต้องกล้าที่จะทำตาม กฎกติกา แม้บางครั้งตัวเองจะต้องเจ็บปวดก็ไม่ยอมขจัดความกล้าหาญ ออกไปจากจิตหรือวิญญาณ เพลโตเปรียบ คนกล้าหาญเหมือนช่างย้อมสีผ้าที่รู้จักเลือกสีและมีขั้นตอน มีหลักเกณฑ์ในการยอมรับ ย่อมได้ผ้าโดยไร้กฎเกณฑ์ ความกล้าหาญเป็นคุณสมบัติของจิตหรือวิญญาณภาคน้ำใจ (Spirited) เปรียบได้กับชนชั้นทหารหรือผู้พิทักษ์ (Guardians)

3) ความรู้จักประมาณ (Discipline or Moderation) คือ ระเบียบอันงามชนิดหนึ่ง และเป็นการรู้จักบังคับจิตใจมิให้ลุ่มหลงในความพอใจและตัณหา ดังคำกล่าวที่ว่า “เป็นนายตนเอง” การเป็นนายตนเอง หมายถึง การที่จิตส่วนที่ดี ควบคุมส่วนที่เลวอยู่โดยธรรมชาติ ถ้ามนุษย์มีจิตหรือวิญญาณ (Soul) ส่วนดีอยู่น้อยจะถูกส่วนเลวควบคุม เฟลโตเรียกคนชนิดนี้ว่า “ไม่รู้จักควบคุมตนเอง” การควบคุมตนเองนั้น ครอบคลุมไปตลอดทุกภาค เป็นการนำเอาสิ่งที่แข็งแรงที่สุดและอ่อนแอที่สุดเข้ามารวมกันให้กลมกลืน เป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ไม่ว่าจะด้านความสามารถ ความฉลาด และความแข็งแรง ความมั่นคง หรือในด้านใด ๆ ก็ตาม หากมนุษย์สามารถใช้จิตหรือวิญญาณส่วนที่ดีมีอยู่น้อยมาควบคุมจิต (วิญญาณ) ส่วนที่เลวที่มีอยู่มาก โดยไม่ปล่อยให้ไปตามอำนาจของตัณหา ซึ่งเป็นการแสดงออกของจิตหรือวิญญาณฝ่ายต่ำ สิ่งนี้เรียกว่า การควบคุมตนเอง หากมนุษย์ไม่รู้จักควบคุมตนเอง จะเป็นคนมัวเมาในความสุข มัวเมาในตัณหา ถือว่าเป็นคนไม่ดี

4) ความยุติธรรม (Justice) เป็นความกลมกลืนของทั้งสามส่วนข้างต้น ความยุติธรรมในตัวบุคคล อยู่ที่ความสมดุลระหว่างส่วนประกอบทั้งสามของจิต (วิญญาณ) โดยมีเหตุผลเป็นฝ่ายปกครอง ผู้ที่ยุติธรรมย่อมไม่ปล่อยให้ส่วนอื่น ๆ ของจิตก้าวภายในเรื่องหน้าที่ของกันและกัน คนแต่ละคนต้องทำหน้าที่ทางสังคม ตามที่เหมาะสมกับธรรมชาติของตน เฟลโตเห็นว่า หากคนที่มีธรรมชาติเป็นช่างพยายามเข้าไปสู่ชนชั้นทหารหรือผู้พิทักษ์ และทหารพยายามเข้าไปสู่ชนชั้นปกครอง หรือการที่คนคนเดียวทำหน้าที่หลายอย่าง ย่อมก่อให้เกิดความวุ่นวายและเป็นการทำลายก็ตาม ถือว่า ไม่ยุติธรรม คนที่ยุติธรรมก็เพราะมีธรรมชาติสามชนิด คือ การรู้จักควบคุมตนเอง มีความกล้าหาญ และมีความฉลาด โดยที่คนแต่ละคนในบรรดาทั้ง 3 พวก ทำหน้าที่ของตนให้สมบูรณ์ที่สุด

เฟลโตเรียกคนที่มีคุณธรรมนี้ว่า “คนดี” คือ คนที่มีระเบียบในการปฏิบัติหน้าที่ของสมรรถภาพต่างๆ โดยที่สมรรถภาพสูงสามารถควบคุมสมรรถภาพต่ำได้อย่างมีประสิทธิภาพเหตุผล ซึ่งเป็นสมรรถภาพสูงสุดจะสามารถควบคุมได้ทุกอย่าง คนดีจึงเป็นคนมีเหตุผลในความคิดและการกระทำทุกอย่าง ในการดำเนินชีวิตอย่างมีเหตุผล นับเป็นความสุขสุดยอดในชีวิตของมนุษย์ รอเวลาที่วิญญาณจะออกจากร่าง หลุดพ้นจากวิภังขาร อยู่ในสภาพที่บริสุทธิ์ ออกไปสู่โลกแห่งแบบหรือมโนคติ เฟลโตก็ไม่ได้สอนให้คนหนีสังคมไปนั่งเพ่งพินิจแบบหรือมโนคติอยู่ป่าเขา แต่ก็ไม่เห็นด้วยกับการมัวโลกีย์สุขอย่างมัวเมาในสังคม สิ่งที่เฟลโตเสนออีกคือทางสายกลาง ได้แก่ การดำรงชีวิตที่ผสมผสานกลมกลืนด้วยคุณธรรมทั้ง 4 เข้าด้วยกันเฟลโตจึงให้ความสำคัญกับชีวิตในสังคมเหมือนกัน แต่มีเงื่อนไขว่า จะต้องเป็นชีวิตที่มีคุณธรรม ทั้งนี้เพื่อขัดเกลาให้วิญญาณมีคุณสมบัติเหมาะสมกับการกลับคืนสู่โลกแห่งแบบหรือมโนคติ

วิเคราะห์ วิจัย และปัญหาเกี่ยวกับคุณธรรมเฟลโต

ปัญหาเกี่ยวกับคุณธรรม เพราะว่าในปัจจุบันนี้ คุณธรรมเป็นสิ่งที่ปัญหา เนื่องจากเมื่อเราใช้เหตุผลวิเคราะห์ดูความเชื่อของสังคมเกี่ยวกับคุณธรรม เรามักเกิดความสงสัยว่าสิ่งที่สังคมถือว่าเป็นคุณธรรมนั้นเป็นคุณธรรมจริงหรือไม่ นอกจากนั้นเรายังสังเกตเห็นว่า “คุณธรรม” เป็นคำหนึ่งที่กำกวม มีผู้ให้ความหมายต่าง ๆ กันออกไป จนเราจนกว่า คุณธรรมคืออะไรกันแน่ เฟลโตเห็นว่าคนมักแจกแจงคุณธรรมออกเป็นอย่าง ๆ เช่น กล่าวว่าคุณงามความดี ความพอดี ความยุติธรรม ความรู้และการปฏิบัติหน้าที่ทางศาสนา เป็นคุณธรรมหรือเป็นสิ่งที่มิประโยชน์ต่อตัวเรา แต่ไม่รู้ว่าคุณธรรมในสภาพภาวะคืออะไร หรือกล่าวอีกนัยหนึ่ง ผู้ที่รู้ว่าคุณงามความดีหรือ

ความยุติธรรมเป็นคุณธรรม มักไม่รู้ว่าอะไรคือลักษณะร่วมที่ความกล้าหาญและความยุติธรรมมีอยู่ที่ทำให้เราเรียกทั้งสองนั้นว่า “คุณธรรม” ความรู้เรื่องคุณสมบัติร่วมกันเป็นสิ่งสำคัญ เพราะหากเราไม่มีความรู้นี้ เราจะรู้ได้อย่างไรว่าสิ่งใดเป็นคุณธรรม เราอาจหลงผิดคิดว่าสิ่งไม่มีคุณธรรมเป็นคุณธรรมก็ได้ เช่น อาจคิดว่าความเห็นแก่ตัวเป็นคุณธรรม (พินิจ รัตนกุล, 2514)

ปัญหาเกณฑ์ตัดสินคุณธรรม เพลโตเห็นว่า รัฐมีหน้าที่ส่งเสริมปลูกฝังคุณธรรมและความสุข ในเรื่องสังคมอุดมคติหรืออุดมรัฐ เพลโตว่า ควรมีนักปรัชญาปกครองประเทศ หรือรัฐวิบุลย์ หรือความผาสุกจึงจะเกิดได้ (บุญมี แทนแก้ว, 2544: 67) โดยเห็นกลุ่มของโซฟิสต์ได้เผยแพร่คำสอนโจมตีกฎเกณฑ์ทางศีลธรรมที่ชาวกรีกเชื่อถือและปฏิบัติสืบต่อกันตามประเพณี อันเป็นเหตุให้ศีลธรรมอันดีงามของประชาชนถูกทำลาย เพลโตไม่อาจทนเพิกเฉยต่อการก่อการร้ายทางศีลธรรม จึงเสนอจริยศาสตร์ออกมาหักล้างคำสอนของโซฟิสต์ นอกจากนี้ โซฟิสต์มีความเห็นว่า สิ่งใดจะเป็นสิ่งที่ดีก็ต่อเมื่อสิ่งนั้นก่อให้เกิดความพึงพอใจแก่เรานั้นก็เท่ากับพูดว่าความดีคือสิ่งที่เราพึงพอใจหรือชอบใจ ความดีจึงขึ้นอยู่กับความชอบใจของแต่ละคน ใครชอบอะไร เขาก็ว่าสิ่งนั้นดี ความดีในตัวเองไม่มีจริง คำว่า “ดี” เป็นคุณศัพท์ที่คนบัญญัติขึ้นเรียกสิ่งที่เขาพึงพอใจ การตัดสินว่าสิ่งใดเป็นความดีขึ้นอยู่กับข้อเท็จจริงที่ว่า เขาชอบสิ่งนั้นหรือไม่ ถ้าชอบเขาก็ว่าสิ่งนั้นดี ดังนั้นความดีจึงเป็นเรื่องอัตนัยที่แตกต่างไปตามทัศนคติส่วนตัวของแต่ละคน

เพราะเพลโตไม่เห็นด้วยกับโซฟิสต์ ก็คือ ความดีกับความพึงพอใจไม่ใช่สิ่งเดียวกันท่านกล่าวว่า “มีสิ่งที่เป็นความดีและสิ่งที่เป็นความพึงพอใจ แต่ความพึงพอใจไม่ใช่อันเดียวกับความดี และการแสวงหาทั้งวิธีการเพื่อให้ได้มาซึ่งสิ่งทั้งสองก็เป็นคนละอย่าง การแสวงหาพึงพอใจเป็นอย่างหนึ่ง (ส่วน) การแสวงหาความดีก็เป็นอีกอย่างหนึ่ง” (Gorgias, 1953: 598) พอสรุปได้ ดังนี้

1) หากเชื่อตามที่โซฟิสต์ กล่าวว่า ความดีคือความพอใจของแต่ละคน ความดีในตนเองจะไม่มีอยู่จะมีก็เพียงแต่สิ่งสำหรับคน ๆ นั้นหรือคนนี้ ความดีกลายเป็นทัศนคติอัตนัย มาตรการตัดสินความดีย่อมจะถูกทำลาย

2) เมื่อไม่มีมาตรการชี้ขาด การจะกำหนดลงไปว่าอะไรดีอะไรชั่วก็เป็นไปไม่ได้ ถ้าถือว่า ความดีคือสิ่งที่แต่ละคนชอบใจ สิ่งนี้ นาย ก. ชอบ นาย ข. อาจไม่ชอบ สิ่งเดียวกันจึงเป็นสิ่งดีสำหรับ นาย ก. แต่เป็นสิ่งที่ชั่วร้ายสำหรับ นาย ข. แต่สิ่งเดียวกันจะเป็นทั้งดีและชั่วในเวลาเดียวกันได้อย่างไร นี่คือการต่อต้านในทฤษฎีของโซฟิสต์

3) จุดอ่อนดังกล่าวเกิดจากการที่โซฟิสต์ตั้งทฤษฎีไว้บนความชอบใจซึ่งเป็นความรู้สึกแต่ละคน แต่ความรู้สึกของคนเราที่มีต่อสิ่งต่าง ๆ ย่อมผิดแผกกันไป ซึ่งพลอยทำให้คนเรตัดสินความดีไม่ตรงกับ เพลโตยังเห็นว่า ทางคุณธรรมคนมีรากฐานอยู่บนคุณลักษณะอันเป็นสากลของมนุษย์ทุกคน คุณลักษณะอันนั้นคือเหตุผล ซึ่งจะ使人เรตัดสินความดีได้ตรงกัน

4) จุดหมายสูงสุดทางศีลธรรมไม่ควรอยู่ภายนอกกรอบของศีลธรรม คือ เราไม่ควรทำความดีเพราะเราต้องการผลลัพธ์อย่างอื่น ดังเช่น ทำดีเพราะหวังจะได้ความพึงพอใจ ในกรณีนี้ ความพึงพอใจเป็นผลทางจิตวิทยาจึงเป็นจุดมุ่งหมายนอกของวงของศีลธรรม อันเป็นเหตุให้ศีลธรรมกลายเป็นเครื่องมือบรรลุถึงสิ่งซึ่งไม่จัดเป็นความดีในตัวเอง

ข้อแตกต่างที่สำคัญระหว่างโซฟิสต์กับเพลโตอยู่ที่ว่า โซฟิสต์สอนให้ทำความดีตามความรู้สึกพึงพอใจ แต่เพลโตสอนให้ทำความดีด้วยเหตุผล นั่นคือ ความรู้เป็นองค์ประกอบสำคัญที่สุดในการทำ ความดี เพลโตเห็นว่า

เวลาที่คนคนหนึ่งทำความดีนั้น เขาไม่เพียงแต่รู้ว่าอะไรดีอะไรชั่วเท่านั้น แต่ควรจะต้องรู้ว่า ทำไมสิ่งนั้นจึงดี เพลโต แบ่งคุณธรรมหรือการทำความดีออกเป็น 2 ระดับ คือ “คุณธรรมทางสังคม” กับ “คุณธรรมทางปรัชญา” ปัญหาที่ตามมา ก็คือ อะไรคือจุดมุ่งหมายสูงสุดหรือความดีสูงสุด เมื่อพูดถึงความดีสูงสุด ต้องเข้าใจว่า ความดีสูงสุดนั้นเป็นความดีในตัวเองและเป็นความจริงแท้ ทั้งยังเป็นจุดหมายของการประกอบคุณงามความดีทั้งปวง ในจริยศาสตร์ของเพลโต สิ่งที่เป็นความดีสูงสุด ได้แก่ มโนคติแห่งความดี (Idea of the Good) อันเป็นประธานสูงสุดอยู่ในโลกแห่งมโนคติ ที่เราจะเริ่มจากการพิจารณาปัญหาจริยธรรม และทำความเข้าใจในความสัมพันธ์ของการใช้เหตุผลกับการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมให้ชัดเจน ที่เป็นปัญหาทางจริยธรรม คือ ปัญหาเกี่ยวกับเรื่องการกระทำ ความประพฤติที่มีความหมายเป็นดี ชั่ว ถูก ผิด ควร ไม่ควร 2 ระดับ คือ

1) **ระดับทางสังคม** เราอาจเห็นการกระทำ ความประพฤติที่ผิดจริยธรรมตั้งแต่เรื่องพื้น ๆ จนถึงเรื่องที่สลับซับซ้อน เช่น หนุ่มนักศึกษาไม่พอใจที่ถูกแฟนทิ้งจึงนำรูปลับเฉพาะของแฟนสาวมาติดประจาน อาจารย์ยื่นเงื่อนไขขอมีเพศสัมพันธ์กับนักศึกษาเพื่อแลกเกรด ดารานางแบบทะเลาะวิวาทต่อกันเพราะเรื่องผู้ชาย ขัรบรปาดหน้ากันแล้วทะเลาะหรือยิงกันตาย นักเรียนยกพวกตีกัน การโจรกรรมใส่ร้ายป้ายสีด้วยเรื่องอันเป็นเท็จทางสื่อต่าง ๆ การมีผลประโยชน์ทับซ้อน การทุจริตคอร์รัปชันในวงราชการและการเมือง ฯลฯ

2) **ระดับการตัดสินใจทางจริยธรรม** เป็นปัญหาในเรื่องการวินิจฉัยตัดสินว่าอะไรคือ ความดี ชั่ว ถูก ผิด ควร ไม่ควร ปัญหาข้อนี้สะท้อนปัญหาข้อแรก กล่าวคือ ถ้าปัจเจกแต่ละคนได้รับการเรียนรู้ที่ถูกต้องจนเกิดปัญญามองเห็นชัดเจนในเรื่องดี ชั่ว ถูก ผิด ควร ไม่ควรแล้ว เขาย่อมกระทำและประพฤติถูกต้องทางจริยธรรม ดังที่โสเครตีสกล่าวว่า คนเราทำความชั่ว เพราะ “ความไม่รู้” (Ignorance) ถ้าเขา “รู้อย่างถ่องแท้” ว่า อะไรคือถูก อะไรคือผิด เขาย่อมกระทำแต่สิ่งที่ถูกต้องเท่านั้น (ไพฑูรย์ พัฒน์ใหญ่ยิ่ง และคณะ, 2551: 26)

ปัญหาจริยธรรมในระดับที่ 2 คือ ระดับการตัดสินใจทางจริยธรรม โดยสนใจในการหาเกณฑ์หรือมาตรฐานสำหรับตัดสินว่า การกระทำหรือความประพฤติอย่างใดอย่างหนึ่งของมนุษย์ ถูก ผิด เพราะอะไร เพื่อช่วยให้เราเกิดความเข้าใจเหตุผลเบื้องหลังของ “กฎ” (Rule) หรือ “หลักการ” (Principle) ทางจริยธรรมที่ยึดถือกันอยู่ในสังคม ซึ่งจะส่งผลให้เราเกิดความ “กระจ่างทางคุณค่า” (Value Clarify) และสามารถยกระดับพัฒนาการทางจริยธรรมของตนเองให้สูงขึ้น นั่นเอง

สรุป

จากการศึกษาเรื่องคุณธรรมในทัศนะของเพลโต พบว่า หลักคุณธรรมของเพลโตนั้น ตั้งอยู่บนพื้นฐานของการยอมรับใน “สภาพของมนุษย์” ในความเป็นสมาชิกของมนุษยชาติ ตามสิทธิ เสรีภาพ ภราดรภาพ ความเสมอภาค ความยุติธรรม ในฐานะเป็นมนุษย์ตามทัศนะของเพลโตที่ทำหน้าที่เพื่อหน้าที่ทางความดี 2 ทาง คือ คุณธรรมทางปัจเจกชน (Moral Virtues) และ คุณธรรมทางปัญญา (Intellectual Virtues) ที่สะท้อนให้เห็นถึงวิถีชีวิตของสังคมของมนุษย์ที่เพลโตให้การยอมรับในความยุติธรรมทางคุณธรรม 2 ประเภท คือ คุณธรรมของปัจเจกชนและคุณธรรมของรัฐ ตามที่เพลโตได้ตั้งไว้ ก็คือ (1) การฝึกฝนให้พลเมืองมีความซื่อสัตย์สุจริต (2) การมีคุณธรรมเกี่ยวกับความดี และ(3) การอยู่ดีกินดี ทั้ง 3 ประเภทนี้ ตั้งขึ้นเพื่อเป็นแนวทาง เพื่อเป็นหลักให้พลเมืองช่วยกันสร้างสรรค์ความเจริญให้แก่รัฐตามที่เพลโตกำหนดเอาไว้ 3 ประเภท คือ (1) ขนชั้นปกครอง จะต้องมีความซื่อสัตย์

สุจริตและมีความฉลาด (2) ทหาร จะต้องมีความกล้าหาญ มีหน้าที่ป้องกันประเทศและรักษาความปลอดภัยภายในประเทศ และ (3) ขนชั้นกรรมาชีพ จะต้องมีความขยันหมั่นเพียรในการทำงานและมีระเบียบวินัยในตัวเอง เพราะเหตุนี้เพลโตยอมรับว่า คุณสมบัติของบุคคลจะต้องมีความยุติธรรม โดยการเทียบเคียงคุณธรรมของเพลโตนั้นซึ่งองค์ประกอบทางจิตใจ 4 ประการ คือ (1) คุณธรรมแห่งปัญญา (Wisdom) จะขึ้นอยู่กับหรือมีอยู่ในความมีเหตุผล (Reasons) หรือองค์ประกอบในเรื่องความมีเหตุผลของจิตใจ (Reasoning elements) (2) คุณธรรมว่าด้วยความกล้าหาญ (Courage) จะอยู่ในส่วนประกอบทางจิตใจในส่วนที่เป็นความเป็นตัวของตัวเอง (Spirited or Assertive Part) หรือนัยหนึ่งที่เราเรียกว่าเอกลักษณ์หรือเกียรติ ศักดิ์ศรีแห่งตน (3) คุณธรรมว่าด้วยขันติ ความอดทน ความอดกลั้น (Temperance) จะขึ้นอยู่กับส่วนประกอบทางจิตใจในเรื่องความต้องการ หรือความประสงค์ (The Desiring Elements) และ (4) คุณธรรมว่าด้วยความยุติธรรม (Justice) ของจิตใจหรือวิญญาณ จะประกอบอยู่ในการที่แต่ละส่วนทำหน้าที่ของมันโดยเหมาะสมตามธรรมชาติ และไม่ก้าวก่ายกันและกัน กล่าวสรุป ก็คือคุณธรรมของเพลโต ก็คือ อำนาจที่จะปกครองบุคคลและสังคม ด้วยการแสวงหาความยุติธรรมด้วยคุณธรรม แห่งความมีจิตใจอันขัดเกลาให้เป็นคนดีด้วยความเมตตากรุณา เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ และอยู่ร่วมกันโดยสันติภาพในสังคมที่ดีมิใช่สังคมที่ดำรงอยู่ในภาวะธรรมชาติ แต่เป็นสังคมที่มีกฎเกณฑ์ และมีกติกากฎเป็นต้น

เอกสารอ้างอิง

- กীরติ บุญเจือ. (2529). *ชุดพื้นฐานปรัชญา : แก่นปรัชญากรีก*. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร: ไทยวัฒนาพานิช.
- ชเอิญศรี อิศรางกูร ณ อยุธยา. (ม.ป.ป). *ปรัชญาตะวันตกสมัยโบราณ (ปรัชญากรีก) (Ancient Western Philosophy)*. กรุงเทพมหานคร: มหาลัยรามคำแหง.
- บุญมี แท่นแก้ว. (2544). *ปรัชญาเบื้องต้น*. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพมหานคร: ธนการพิมพ์.
- ปรีชา ช้างขวัญยืน. (2523). *อุดมรัฐ*. กรุงเทพมหานคร: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ปรีชา ช้างขวัญยืน. (2538). *ปรัชญาแห่งอุดมการณ์ทางการเมือง*. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมมจิตโต). (2550). *ปรัชญากรีก : บ่อเกิดภูมิปัญญาตะวันตก*. พิมพ์ครั้งที่ 6. กรุงเทพมหานคร : ศยาม.
- พระเมธีธรรมมการณ์ (ประยูร ธมมจิตโต). (2537). *ปรัชญากรีกโบราณ : บ่อเกิดปรัชญาตะวันตก*. กรุงเทพมหานคร: บริษัทเคล็ดไทย.
- พินิจ รัตนกุล. (2514). *เพลโตและปัญหาเกี่ยวกับคุณธรรม*. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- พินิจ รัตนกุล. (2516). *ทฤษฎีความรักของเพลโต*. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- ไพฑูรย์ พัฒนาใหญ่ยิ่ง และคณะ. (2551). *จริยศาสตร์*. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนดุสิต.
- พิน ดอกบัว. (2532). *ปวงปรัชญากรีก*. กรุงเทพมหานคร: โอเดียนสโตร์.
- ราชบัณฑิตยสถาน. (2540). *พจนานุกรมศัพท์ปรัชญา อังกฤษ-ไทย ฉบับราชบัณฑิตยสถาน*. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร: อรุณการพิมพ์.
- วิธาน สุชีวงศ์. (2529). *อภิปรัชญา (Metaphysics)*. กรุงเทพมหานคร: มหาลัยรามคำแหง.

- ส. ศิวรักษ์. (2523). *โสกราตีส*. กรุงเทพมหานคร : ไทยวัฒนาพานิช.
- สถิต วงศ์สุวรรณ. (2540). *ปรัชญาเบื้องต้น*. กรุงเทพมหานคร: รวมสาส์น.
- สมบัติ จันทรวงศ์. (2527). *ความน่าว่าด้วยอุดมรัฐของเพลโต*. กรุงเทพมหานคร: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สุวัฒน์ จันทรจำนง. (2540). *ความเชื่อของมนุษย์เกี่ยวกับปรัชญาและศาสนา*. กรุงเทพมหานคร: สุขภาพใจ.
- Align W. Guilder. (1995). *Enter Plato*. New Yoke : Basic Books Press.
- Field. C.C. (1965). *Plato's Thought*. London: Oxford University Press.
- Gorgias. translated by B. Jowett. (1953). *The Dialogues of Plato*. Oxford University Press.
- John M. Rist. (1964). *Eros and Psyche : studies in Plato. Plotinud, and Origen*. Toronto: University of Toronto Press.
- Plato. (1953). *Republic*. Translated by B. Jowett. In the Dialogues of Plato. Oxford University Press.
- Plato. (1968). *The Republic of Plato*. Translated with notes and an interpretive essay by Allan Bloom. New York: Basic Book. Inc.
- Plato. (1968). *The Republic*. Translated by Alan Bloom. New York: Basic Book Press.
- Plato. (1975). *Republic*. Translated by Desmond Lee. Penguin Books.
- Richard Mckeon. (1931). *The Basic Works of Aristotle : Ethica Nicomachea, tr. W.D. Ross*. New York: Random House.